

УДК 75.03(477)"1970/1980"

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/96-3-12>

Ірина СОЛЯРСЬКА-КОМАРЧУК,

orcid.org/0000-0002-3229-9153

кандидат філософських наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії мистецтва

Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури

(Київ, Україна) *iryana.soliarska@naoma.edu.ua*

ВПЛИВ ПРИРОДНО-ЕТНОГРАФІЧНИХ ЧИННИКІВ НА ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНІХ МІФОЛОГЕМ «НЕЗГІДНИХ» МИТЦІВ УКРАЇНСЬКОГО СТЕПУ (1970-ТІ – 1980-ТІ)

У статті розглядається вплив природно-етнографічних чинників на формування художніх міфологем (сюжети, образи), образотворчої мови (пластики, кольору) «незгідних» українських митців, котрі є уродженцями різних регіонів Українського степу. Неоміфологізм, котрий став тенденційним для європейського мистецтва повоєнного періоду та яскраво проявився у неоекспресіонізмі більшості національних шкіл, в українському художньому нонконформізмі був тісно пов'язаний з етнографічними емоційно-ментальними пам'ятками. В умовах жорсткої радянської ідеології, де існування спільної національної культурної традиції було неможливим, субетнічні особливості краю давали можливість відшукувати свою ідентичність. Важкі історичні умови та особливі природно-географічні чинники в Україні сформували «інтервертивний психологічний тип» (В. Зосімов), що передбачає схильність до самозаглиблення, врівноваженості, завдяки чому етнос отримав змогу не просто вижити у чергових негативних історико-соціальних умовах, але й ментально відновлюватись. Про особливий психологічний стан української людини – перебування на «межах можливостей існування» – зазначає також український філософ, психолог, соціолог О. Кульчицький, пояснюючи це особливим «межовим» геополітичним розташуванням України.

В статті береться до уваги весь регіон Українського степу, котрий неоднорідний за географічно-кліматичними, етнографічними, соціально-історичними умовами, але попри це має ряд спільних характерних рис. Прослідковуються особливості художніх міфологем митців різних регіонів Українського степу, котрі творили в часи радянської задухи у 1970-х – 1980-х роках. В регіонах Українського степу розміщувалися великі підприємства, швидко деградували села, зростали міста, в яких плекався культ робітника-пролетаря. Особливо важкою була ситуація на Донеччині.

У дослідженні було зазначено, що неофіційне мистецтво у Харкові потерпало від ідеологічного контролю, було тихим і епізодичним від 1960-х рр. до середини 1980-х років. Більш активним неофіційне мистецтво у 1970-х – 1980-х роках було на Січеславщині, де вже у 1970-их роках була організована Оєрінська школа, представники якої виходять із затінку цензури наприкінці 1980-х років. У 1988 році дніпрянами з ініціативи Володимира Лободи була заснована група «Степ», що проіснувала до початку 1990-х років. Неофіційне мистецтво Донеччини, через ряд соціально-політичних проблем, мало особливий вираз: митці, уродженці Донеччини, відчуття свого краю втілювали в майстернях інших міст – Олег Мінько у Львові, Анатолій Лимарев у Києві. Історія та ландшафти Північного Причорномор'я надихнули В. Бахтова на створення геліографітів. Таким чином, опираючись на дослідження мистецтвознавців, психологів, філософів та на безпосередній творчий досвід українських митців, котрі є уродженцями різних регіонів Українського степу, можна стверджувати про безумовний вплив природно-етнографічних чинників на формування художніх міфологем, авторської образної мови, незалежних від штучних офіційних наративів, котрі ширила радянська ідеологія у 1970-х – 1980-х роках.

Ключові слова: неофіційне мистецтво, неоміфологізм, Оєрінська школа, «Степ», Олег Мінько, Анатолій Лимарев, «Дім Бахтових».

Iryna SOLIARSKA-KOMARCHUK,

orcid.org/0000-0002-3229-9153

Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor;

Associate Professor at the Department of Art Theory and History

National Academy of Fine Arts and Architecture

(Kyiv, Ukraine) *iryana.soliarska@naoma.edu.ua*

THE INFLUENCE OF NATURAL AND ETHNOGRAPHIC FACTORS ON THE FORMATION OF ARTISTIC MYTHOLOGEMS OF «NONCONFORMIST» ARTISTS OF THE UKRAINIAN STEPPE (1970S–1980S)

The article examines the influence of natural and ethnographic factors on the formation of artistic mythologems (plots, images) and visual language (plasticity, color) of «non-conformist» Ukrainian artists who were born in different

regions of the Ukrainian steppe. Neomythology, which became a trend in European art of the post-war period and was clearly manifested in the neoexpressionism of most national schools, was closely linked to ethnographic emotional and mental monuments in Ukrainian artistic nonconformism. Under the harsh soviet ideology, where the existence of a common national cultural tradition was impossible, the subethnic characteristics of the region made it possible to find one's identity. Difficult historical conditions and specific natural and geographical factors in Ukraine have formed an «interventional psychological type» (V. Zosimov), which implies a tendency toward self-reflection and balance, thanks to which the ethnic group was able not only to survive in successive negative historical and social conditions, but also to recover emotionally and mentally. The Ukrainian philosopher, psychologist, and sociologist O. Kulchytsky also notes the special psychological state of the Ukrainian people – being on the «limits of existence» – explaining this by Ukraine's special «borderline» geopolitical location.

The article covers the entire region of the Ukrainian steppe, which is heterogeneous in terms of geographical, climatic, ethnographic, and socio-historical conditions, but nevertheless has a number of common characteristics. It traces the peculiarities of artistic mythologems of artists from different regions of the Ukrainian steppe who created during the Soviet stifling of the 1970s and 1980s. Large enterprises were located in the regions of the Ukrainian steppe, villages rapidly degraded, and cities grew, where the cult of the proletarian worker was cultivated. The situation was particularly difficult in the Donetsk region.

The study noted that unofficial art in Kharkiv suffered from ideological control and was quiet and sporadic from the 1960s to the mid-1980s. Unofficial art was more active in the 1970s and 1980s in Sichoslavshchyna, where the Ogrin School, whose representatives emerged from the shadow of censorship in the late 1980s. In 1988, on the initiative of Volodymyr Loboda, the Dnipro group «Step» was founded, which existed until the early 1990s. Due to a number of socio-political problems, the unofficial art of Donetsk region had a special expression: artists born in Donetsk region embodied their feelings for their homeland in workshops in other cities – Oleg Minko in Lviv and Anatoly Lymarev in Kyiv. The history and landscapes of the Northern Black Sea region inspired V. Bakhtov to create his heliographs. Thus, based on the research of art historians, psychologists, philosophers, and the direct creative experience of Ukrainian artists who were born in different regions of the Ukrainian steppe, it can be argued that natural and ethnographic factors had an unconditional influence on the formation of artistic mythologems and the author's figurative language, independent of the artificial official narratives spread by soviet ideology in the 1970s and 1980s.

Key words: unofficial art, neomythology, Ogrinskaya School, «Steppe», Oleg Minko, Anatoly Lymarev, «House of Bakhtov».

Постановка проблеми. Неоміфологізм, котрий означив зарубіжне європейське мистецтво та став лейтмотивом фігуративу й неоекспресіонізму у 1970-х – 1980-х роках, так само був притаманний українському неофіційному мистецтву. Останнє лишається до сих пір маловивченим явищем, адже кожен його представник формувався у прихованих для тогочасного мистецтвознавчого дискурсу умовах. В радянській Україні, де цензура була найжорстокішою, а доступ для перегляду світових майстрів неможливий, митці намагалися черпати досвід з музики, книг, спілкування. Національна культурна традиція, яка суворо була заборонена, стала важливим тригером у пошуках самоідентифікації. Причём, вона не була всеукраїнського масштабу, адже автори навіть не знали про існування однодумців в інших регіонах, але інтуїтивно браласть із субетнічних особливостей, котрі формувалися під впливом особливостей географії, клімату, історичної минувшини, місцевої етніки, на котру багатий кожен регіон України.

Дослідниця М. Кашуба наголошує, що завдяки романтизму, мистецько-філософському напрямку, котрому був притаманний сентименталізм та суб'єктивізм, в українській духовній культурі розпочалось формування й утвердження української національної самобутності. Романтичне світосприйняття спонукало до пошуку витоків власної

ідентичності в природі, у незіпсованому цивілізацією бутті й світовідчутті людини, у примітивному побуті селянства» (Кашуба, 2008: 170).

Слід відзначити, що романтизм, спрямований на безпосереднє переживання особистості, не лише дозволив проявити у позитивній конотації таку ментальну рису українства як індивідуалізм, але трансформувати її у творче самозаглиблення, пильність до себе і навколишнього світу. Адже завдяки індивідуалізму український етнос, поставлений в себе на Батьківщині у дуже скрутні умови виживання, не загинув і не асимілювався. «Важливу роль у вияві цієї високої етнічної життєстійкості відіграла така пов'язана з індивідуалізмом якість українства, як перевага інтервертивного психологічного типу. Це – врівноваженість, витриманість, самозаглиблюваність, філософічність» (Зосімов, 2013). Слід додати, що цей інтервертивний психологічний тип спричинений особливим відношенням українця до природи як до живої свідомості, в якій перебуває незрима сакральна присутність. Природа наділена якістю проявляти і людина теж включена до цього священнодійства. На підтвердження такої думки вказує народний образ козака Мамає, за спиною якого зображені небо і степ, поєднані лінією горизонту. В цьому оточенні дерево та кінь – це не пейзаж, а символи-персоналії.

Історія повторилась і у другій половині ХХ ст., коли зросли покоління тих, хто був знищений морально, а в багатьох випадках і фізично – Голодоморами, репресіями, ідеологічним приниженням меншовартості. Неоміфологізм, як і у випадку зарубіжних колег, став втечею від реальності трагедій та смертей, котрі агресивні режими реалізували у побудові нових формацій та світових війнах ХХ століття. Неоміфологізм дозволяв у глибинах власних переживань-міркувань віднаходити сенси існування, або ж ділитися пережитим болем, несвідомо прагнучи розуміння. «Є істинні і помилкові образи реальності. Людина може усвідомити реальність цього світу тільки тоді, коли в її уяві буде побудований адекватний цьому світові образ. Інакше, людина пізнає зовнішній світ всередині самої себе. Цей внутрішній образ надто наближений до реального образу, але ніколи не буває тотожним йому, тому що у кожної людини є своє ставлення до реальності оточуючого її світу» (Медведева, 2014: 3).

Таким чином, розмірковуючи про неофіційне мистецтво 1970-х – першої половини 1980-х рр., необхідно вказувати не лише міста-осередки – Київ, Харків, Львів, Одесу, де митці могли отримувати академічну освіту, або ж відшукувати альтернативні осередки, або формуватися як автодидакти в колі поважних колег. Важливим фактором у формуванні творчої міфологеми «незгодного» українського митця була прив'язаність до етнографічного регіону, де як правило було сформовано певні духовно-світоглядні підвалини його особистості.

Аналіз досліджень. У статті використано мистецтвознавчі дослідження, котрі стосуються розвитку художніх шкіл та осередків у 1970-х та 1980-х роках у різних регіонах тогочасної України – Львова (Р. Яців, А.-Л. Кокора), Дніпра й дніпропетровщини (А. Будкевич, О. Городенко-Накінечна, О. А. Половна-Васильєва), Харкова (Л. Савицька); публікації, присвячені здобуткам окремо взятих митців (Н. Ратнакар, А. Філоненко, Г. Циба). Важливим інформаційним джерелом стали наукові описи природно-географічного регіону – Українського степу. В зв'язку із цим особливої актуальності набули наукові теорії, присвячені формуванню етноментальних особливостей українців (В. Зосімов). Розглянуто було міркування О. Кульчицького, відомого українського психолога та філософа, котрий запропонував власне бачення української характерології. Вагомим значення здобули результати досліджень з української філософії (М. Кашуба) та психології (Н. Медведева).

Мета статті полягає у виявленні впливу природно-етнографічних чинників на формування

художніх міфологем у образотворенні українських митців, вихідців різних регіонів Українського степу, які не дотримувалися наративів радянської ідеології у своїх творчих рішеннях, і стали яскравими представниками вітчизняного неофіційного мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Як правило в Україні виділяють шість історико-етнографічних зон – Полісся, Карпати, Поділля, Середня Наддніпрянина (або ж Подніпров'я), Слобідська Україна та Південь. Цей поділ має умовний характер, оскільки чітких меж між зонами немає. Етнографічне районування виявляє локальні культурно-побутові групи населення, які мають спільні риси мовного, звичаєвого, господарського характеру, зумовлені природним середовищем та історичним розвитком кожної групи, а також етнокультурними взаємозв'язками з сусідніми народами (Етнографічне районування України). Кожен з цих регіонів має свої унікальні риси, включаючи традиції, архітектуру та народний одяг.

На сьогоднішній день в контексті емоційно-ментального фактору серед усіх вказаних природно-етнографічних регіонів цілісно охоплений увагою і дослідженням як митців, так і мистецтвознавців регіон Карпат. Постає цілісна картина взаємодії народного та академічного мистецтва у цьому регіоні. Прослідковується чіткий вплив природного середовища Карпат та його етнічно-міфологічних, релігійних концептів на становлення художньої майстерності як місцевих митців, так і колег з інших регіонів та міст, які надихались місцевою природою та етнографічним колоритом. Опираючись на спогади відомого галицько-волинського художника Д. Довбошинського, слід відзначити особливу роль у становленні неофіційного мистецтва львівського осередку колонії українських «барбізонців», що виникла з ініціативи подружжя Сельських та Р. Турина у гуцульському с. Дземборня біля півніжжя Чорногори (Яців, 2024).

Інша ситуація склалась у історико-етнографічних регіонах, що не лише постраждали від Голодомору, колективізації, але були перетворені у флягмани індустріалізації, восхвалення радянської системи. В такому становищі опинились території, які належать до знаменитого Українського степу. Слід нагадати, що близько половини території України – це степи та лісостепи, які є частиною Великого Степу – найбільшої у світі степової зони. Великий Степ простягається від Румунії до гір Алтаю, Копетдагу і Тянь-Шаню, охоплюючи понад 2 мільйони квадратних кілометрів. У межах цієї зони Український степ має свою неповторну природну і культурну ідентичність. Український

степ об'єднує декілька регіонів – Слобожанщину, Південь, Подніпров'я, але по різному проявляється в їх природі та кліматі. Український степ це багатство вітчизняної історії, адже тут яскраво проявились давні культури – кочові народи, еллінська Середземноморська цивілізація, кавказці, слов'яни. Кожен український регіон, котрий розміщений на теренах степу володіє давніми археологічними пам'ятниками.

Український філософ, психолог, соціолог О. Кульчицький, розмірковуючи над рисами української характерології, відзначав вплив як географічних умов, так і історичних подій. Щодо історичного чинника у процесі формування української психіки, то вчений звертав увагу на межове геополітичне положення країни: на краю Європейського Сходу і Азіатського Заходу та, водночас, шляху з «варяг у греки», із скандинавсько-балтійської Півночі до чорноморсько-середземноморського Півдня. Описана геополітична межовість визначила відповідний психологічний стан української людини – «постійне, невіддільне від людського існування перебування людини на «межах можливостей існування», на межах «боротьби, випадковості, провини, страждання, загрози смерті» (Ясперс)» (Кульчицький). Такий стан речей формував в українцях особливе екзистенційне розуміння свого існування, в контексті якого вісню відношення життя стає «ідея чи ідеал, що переступає й перевищує границі життя» (Кульчицький). Кульчицький також вирізняв особливість «світонастанови» людини Українського степу: це «ентузіастична настанова», коли людиною володіють сп'янілість, розміряність, любов і шал. А ось гірський краєвид, на думку вченого, має значення тільки на периферіях України, тому психологічно більше позначився на місцевому рівні, не вплинувши на загальнонаціональні особливості українського характеру.

Після запровадження радянських порядків регіони Українського степу стали місцем активної побудови нового пролетарського соціального устрою. Однак, природно-історична енергетика краю збудила багатьох митців, активувавши архетипи колективної пам'яті українського роду. Ідеологічний тиск на представників неофіційного мистецтва в Дніпрі, Харкові, Запоріжжі, Донецьку та інших містах був великим. Як зазначає О. Городенко-Наконечна про становище «незгідних» митців у тодішньому Дніпропетровську, «у той пізній брежнєвський етап багато хто з когорти «формалістів» та «націоналістів» покидав Дніпро, а ті, хто лишались, були вимушені причаїтися (як Віктор Загубибатько або його учень по учи-

лищу Володимир Падун)» (Городенко-Наконечна, 2025). Змушені були виїхати на початку 1980-х з Дніпра до Львова Людмила та Володимир Лободи.

Прикметно, що і у Харкові неофіційне мистецтво, як зазначає дослідниця Л. Савицька, «було «тихим» і епізодичним, як постріл у глухому провулку» (Савицька, 2012; 8). Протягом 1960-х – 1970-х років окремі митці намагались влаштувати вуличні виставки, але вони швидко згасали під тиском ідеологічного контролю. Лише у 1980-х роках ситуація у харківському середовищі почала змінюватися, адже у художнє життя ввійшло нове покоління митців.

У тому ж 1987 році місто Дніпро втрачає статус закритого міста, відповідно, склалась нова атмосфера відкритості й свободи висловлювання, хоча протидія змінам була дуже відчутною. «Різні регіони України переживали новий період по-своєму: у мистецькому середовищі зросійщеного Дніпропетровська, у цілому, не було ейфорії з приводу здобуття незалежності, як, наприклад, у Львові; не відчутним був і реванш дисидентського руху, як у Києві чи Одесі, адже місцевий «андеграунд» за пізнього соціалістичного реалізму, по суті, був витіснений за межі «цитаделі застою» (Городенко-Наконечна, 2025).

Прикметно, що на Січеславщині у другій половині 1980-х років представники неофіційного мистецтва організовуються у творчі групи – Огрінська школа, «Степ». Спільним для них було: поїздки по місцинах краю, ознайомлення з народним мистецтвом, зокрема петриківкою, історико-міфологічними, фольклорними сказаннями та переказами. Звичайно, що емоційно-ментальна енергетика степу збурювала творчу уяву, спонукала до персональних пошуків вираження сприйнятих міфологем.

Опираючись на дослідження мистецтвознавців та краєзнавців Подніпров'я, можна стверджувати, що першою була організована Огрінська школа, представники якої вже з 1970-х років розпочали виїзди на пленерні роботи. Улюбленим місцем пленерної роботи було передмістя Ігрень (козацька Огрінь). До Огрінського об'єднання входили Валерій Гречаний, Олександр Самійленко, Євген Деркач та Володимир Падун. Творчість митців Огрінської групи не відповідала наративам радянської образотворчості, тому Спілка художників ігнорувала їх роботи. Ситуація змінилась у другій половині 1980-х – початку 1990-х рр., коли перебудова набрала повної сили і Огрінська група вийшла із затінку нелегальності.

Художники працювали здебільшого в контексті краєвидної тематики, створюючи за словами дослідниці О. Половної-Васильєвої «ліричні

краєвиди» (Половна-Васильєва, 2015). Це стало причиною неодноразових відмов на початку 1980-х років у виставковій участі. На початку 1990-х років огрінці дуже багато працювали, допомагаючи один одному порадами. Улюбленим місцем їх роботи на той час стало с. Ягідне, що зачарувало їх зеленню, тишею, хатками-мазанками, розкиданими між пагорбами. Тут було створено багато етюдів. Степова аура сприяла віднайденню своєрідного художнього менталітету. Цьому сприяв і досвід інтерпретації народного мистецтва краю.

У 1987 р., дніпрями з ініціативи Володимира Лободи була утворена група «Степ» (1988-1990/91), до якої увійшли Володимир та Людмила Лободи, Сергій Алієв-Ковика, Володимир Бублик, Олександр Нем'ятий, Анатолій Сологуб, Петро Пшеволоцький. Радянська тематика для вказаних митців була неприйнятною. Володимир Лобода, котрий на той час мешкав на два міста (Львів і Дніпро) привніс у середовище митців «Степу» потужний інтерес до пізнання прарокоренів національної культури. Лобода «виводив у степ» у прямому й переносному смислі, розбудував на межі з Полтавською областю власну садибу, місце спілкування (Городенко-Наконечна, 2025). Прикметно, що успішна творча виставка О. Нем'ятого і В. Бублика відбулася у Львівській картинній галереї у 1990 році, що пов'язано було з незначним інтересом дніпрян до відродження національної культури та мистецтва.

На відміну від Огрінської школи, об'єднання «Степ», проіснувало досить короткий час. Засадничим принципом обох груп було прагнення пізнати природу, історію, міфологію степового краю, а ось методи художньої інтерпретації були дещо різними. Про «Степ» дослідниця О. Половна-Васильєва зазначає: «Цей гурт, на відміну від «Ігринської школи», мав свої певні завдання, які намагалися реалізувати, і не безуспішно, протягом кількох плернерних літніх сезонів – натурне плернерне малювання та його інтерпретація пропущена через ментальність художника» (Половна-Васильєва, 2015). Цікаво, що після переходу митців обох гуртів у 2000-х роках до самостійної роботи, їх спрямованість до місцевих краєвидів, народно-етнографічного спадку не завершилась, але трансформувалась у персональні художньо-образні міфологеми.

Окрім вказаних регіонів, що входять до українського Степу, слід зазначити про художні пошуки представників неофіційного мистецтва Донеччини. Історія цього краю сумна і трагічна: місцеве вимерле від Голодомору населення було замінене

переселеними людьми з росії, постійне поповнення пролетарського прошарку відбувалося за рахунок колишніх ув'язнених, жорстка русифікація, важка шахтарська праця, якою була охоплена більшість місцевого населення, впровадження пролетарського мислення «гегемона» та його підтримка відповідними системщиками. Така ідеологічно задушлива ситуація змушувала митців, котрі не вписувались у таке середовище, виїздити, шукати коло однодумців деінде. Зокрема, це стосується відомого львівського художника Олега Мінька (1938-2013, уродженець м. Макіївка). У 1959 році він став студентом кафедри текстилю Львівського державного інституту прикладного і декоративного мистецтва. Викладачами з фаху у Мінька були Р. Сельський, К. Звіринський, І. Скобало, М. Токар. Звіринський відразу помітив хист у молодого митця та запросив до своєї академії. «Олег як губка вбирив нові знання та техніки, не боявся експериментів й виділявся серед місцевих художників. Вони росли і формувались тут, все ж мали більше доступу до європейської культури й були дещо подібними у своєму мистецтві. А от художник з Донбасу, спраглий до нового, був інакшим. Тож Звіринський запросив чоловіка до своєї підпільної академії» (Жокора, 2024). Мінько був єдиним студентом зі східних українських теренів, тому потрапивши до львівського осередку довго відчував ностальгію і тугу за Донеччиною, за степом. Туга за степом вплинула на формування абстрактного періоду у його живописі, котрий тривав до 1965 року. Прикметно, що цей ранній період був багатий в кольорі.

Олег Мінько любив вірші, а його картини, присвячені Донеччині, наповнені поезією степу: здоровий гіркуватий запах полину, стрибунці, щebet і тріпотіння пташок, затишні їх гнізда з кольоровими яйцями. Саме така атмосфера зображена в метафоричній експресивній роботі «Ностальгія за Макіївкою. Озеро в дворі». Також до цього періоду належить метафоричний автопортрет «Свій серед чужих, чужий серед своїх». Рідні та друзі часто пригадують, що увага митця була звернена на пізнання та зображення Бога, України та природи. Згодом волинський Світязь, де львівські митці влаштували собі творчу оазу з першої пол. 1980-х років, зміг вгамувати емоційну ностальгію Мінька за Донеччиною, зачарувавши низьким горизонтом, рівнинністю. Митець тут на повну віддавався діяльному спогляданню.

Уродженцем Донеччини був відомий художник київського кола, Анатолій Лимарев (1929–1985, м. Амвросіївка). Нині митця називають класиком українського неофіційного мистецтва 1970-х –

1980-х років. Однак, безпосередньо у той період Лимарєва звинувачували у «формалізмі», адже його роботи вирізнялися підвищеною експресією та яскравим колоритом. При житті митець майже не виставлявся. На жаль, це стало одною з причин самогубства талановитого художника.

Лимарєв у 1951 р. закінчив КХСШ імені Т. Г. Шевченка, а у 1957 році – Київський державний художній інститут (навчався у С. Григор'єва). Мешкав в Донецьку, але у 1967 році переїхав з родиною до Києва. Однак Донеччина з її життєдайним сонцем лишилась стихією його наснаги, сповнена первісними мотивами степу. Як свідчать рідні і друзі, Анатолій Лимарєв виїздив на Донбас у червні і повертався у вересні, або й пізніше. Це була його майстерня. «Донецький степ був більше, чим його любов, він був його життям», зазначає донька митця Анна Лимарєва (Циба, 2012). Магія степу апріорі визначила такі риси творчості митця як внутрішня свобода, легкість і невимушеність.

Міфологіями та переказами українського Півдня захоплений сучасний митець України Володимир Бахтов (1954 р.н., уродженець Луганщини, м. Золоте). У 1975 р. митець закінчив художньо-графічний факультет Одеського державного педагогічного інституту ім. К. Ушинського. Володимир Бахтов з дружиною Тетяною (1952 р.н., м. Севастополь), яка теж художниця, осіли в с. Парутине Очаківського району Миколаївської області, поблизу заповідника «Ольвія». Митці у 2004 році заснували творче об'єднання «Дім Бахтових». Парутине наповнене залишками античної цивілізації: його культурний шар, ґрунт із залишками людської діяльності, становить до восьми метрів (для порівняння: у Херсонесі досягає три-чотири метри, а в Парфеноні, збудованому на скельному ґрунті, його нема). Навколишній ландшафт та море також засвідчують минуле. «Володимир називає Ольвію еталонною пам'яткою історії. Річ у тім, що вигідне розташування міста вберегло його від руйнування: якщо збудовані на скелястих

берегах будівлі інших античних поселень зносило, то тут аж до Середньовіччя все лишилося таким, як було» (Ратнакар, 2024). Володимир брав участь у реставрації курганів Єврисивія й Арети, котрі знаходяться поблизу головних міських воріт Ольвії, та зазначає, що це проєкт світового значення, так як більшість курганів від Алтаю до Дунаю, окрім італійських томб, зруйновано.

Надихнувшись історико-етнографічною атмосферою, ландшафтною красою краю, Бахтови відкрили для себе новий напрям – просторове мистецтво, *геліографіті* – один з видів художніх акцій, що проводяться художником Володимиром Бахтовим на археологічних об'єктах Північного Причорномор'я з 1997 року. «Це реконструкція певних об'єктів вогнем. Володимир малює силуети зниклих ольвійських споруд палаючим смолоскипом, а Тетяна знімає цей процес на фотокамеру, використовуючи можливості довгої витримки (від 1 до 20 хвилин)» (Ратнакар, 2024). Таким чином митці реконструювали курган Зевса, храми Афродіти, Аполлона, ольвійської стої (давньогрецької критої колони). В контексті геліографіті Володимир також застосовує авторську техніку «тривимірного малювання», відтворюючи античні пам'ятки навколо себе. Бахтови на території заповідника «Ольвія» також розігрують і знімають сцени з життя ольвійців або античні міфи.

Висновки. Опираючись на дослідження мистецтвознавців, психологів, філософів, а також на безпосередній творчий досвід українських митців, котрі є уродженцями різних регіонів Українського степу, можна стверджувати про безумовний вплив природно-етнографічних чинників на формування художніх міфологем, незалежних від штучних офіційних наративів. Натомість, ландшафти та матеріально-духовні пам'ятки краю, закарбовані у емоційно-ментальному образі, спонукають митця до живописних роздумів, будять в пам'яті голоси предків, перетворюючи творця на медіума.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Будкевич А. «Такого степу, ну такого степу і не було й не буде вже мабуть...», - мотив з вірша Бориса Чіпа. 07.06. 2018. URL: https://texty.org.ua/archive-blogs/86291/Takogo_stepu_nu_takogo_stepu_i_ne-86291/ (Дата звернення: 27.01.2026).
2. Городенко-Наконечна О. Дніпро на переломі 80-90-х. Мистецькі процеси епохи «перебудови» та початку незалежності. 04.07.2025. URL: <https://pomizh.media/artistic-processes-of-the-late-soviet-era-and-the-beginning-of-independence-> (Дата звернення: 27.01.2026).
3. Зосімов В. Етноментальний феномен українства. 10.02.2013. URL: <https://hvylya.net/uk/analytics/32111-etnomentalniy-fenomen-ukrayinstva> (Дата звернення: 16.01.2026).
4. Етнографічне районування України. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/history/4095/> (Дата звернення: 23.01.2026).
5. Кашуба М. Німецький та український романтизм: спроба зіставлення. *Збірник наукових праць з філософії та філології*. Одеса. Вип. 12. 2008. С.167-177. URL: <http://doxa.onu.edu.ua/Doxa12/167-177.pdf> (Дата звернення: 10.01.2026).
6. Кокора А.-Л. Співєць степу. Як жив та малював Олег Мінько. 30.12. 2024. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/interviu/spivets-stepu-iak-zhiv-ta-maliuvav-oleg-minko/> (Дата звернення: 21.01.2026).

7. Кульчицький О. Ізборник. Риси характерології українського народу. URL: <http://litopys.org.ua/encycl/eui063.htm> (Дата звернення: 27.01.2026).
8. Медведєва Н. В. Теорія архетипів К. Г. Юнга та дослідження творчого сприймання. *Symbolic and archetypic in culture and social relations : materials of the IV international scientific conference*. March 5–6, 2014. Prague. P. 21–30.
9. Половна-Васильєва О. А. Осередки нонконформізму Дніпропетровщини другої половини ХХ століття. *Вісник Львівського університету. Серія Мистецтво*. 2015. Вип. 16. С. 247-254. URL: <https://www.lib.dp.ua/?do=teachers&idm=5&idpp=1983&idp=232&ida=2004> (Дата звернення: 20.01.2026).
10. Ратнакар Н. Бахтови. Зберегти дух Ольвії. 04.06.2024. URL: <https://www.ukrainer.net/dukh-olviji/> (Дата звернення: 21.01.2026).
11. Савицька Л. Мистецтво Харкова в перспективі ХХ століття. Харків. Мистецька мапа України. Живопис. Графіка. Скульптура. Каталог виставки. Київ–Харків, 2012. С. 6-16.
12. Філоненко А. Володимир Бахтов: Геліографіти. 21.12. 2010. URL: <https://misto.zp.ua/article/articles680.html> (Дата звернення: 19.01.2026).
13. Циба Г. Людина гарячої зірки. Анатолій Лимарєв. 14.12.2012. URL: <https://artukraine.com.ua/a/chelovek-goryachey-zvezdy--anatoliy-limarev/> (Дата звернення: 21.01.2026).
14. Яців Р. Данило Довбошинський та його чуттєвий простір. З нагоди 100-річного ювілею видатного педагога і мистця. 27.07.2024. URL: <https://photo-lviv.in.ua/danylo-dovboshynskyy-ta-yoho-chuttievyuy-prostir-z-nahody-100-richnoho-iuvileiu-vydatnoho-pedahoha-i-mysttsia/> (Дата звернення: 23.01.2026).

REFERENCES

1. Budkevych A. (2018) «Takoho stepu, nu takoho stepu i ne bulo y ne bude vzhe mabut'...», – motiv z virsha Borysa Chipa. [«There has never been such a steppe, and there probably never will be again...» – a motif from a poem by Boris Chip]. URL: https://texty.org.ua/archive-blogs/86291/Takogo_stepu_nu_takogo_stepu_i_ne-86291/ [in Ukrainian].
2. Horodenko-Nakonechna O. (2025) Dnipro na perełomi 80-90-kh. Mystetski protsesy epokhy «perebudovy» ta pochatku nezalezhnosti. [Dnipro at the turning point of the 1980s and 1990s. Artistic processes of the «perestroika» era and the beginning of independence]. URL: <https://pomizh.media/artistic-processes-of-the-late-soviet-era-and-the-beginning-of-independence-> [in Ukrainian].
3. Zosimov V. (2013) Etnomentalnyy fenomen ukrayinstva. [The ethno-mental phenomenon of Ukrainian identity]. URL: <https://hvylyia.net/uk/analytics/32111-etnomentalniy-fenomen-ukrayinstva> [in Ukrainian].
4. Etnohrafichne rayonuvannya Ukrayiny. [Ethnographic zoning of Ukraine]. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/history/4095/> [in Ukrainian].
5. Kashuba M. (2008) Nimetskyi ta ukrayinskyi romantyzm: sprobа zistavlennya. [German and Ukrainian Romanticism: An Attempt at Comparison]. Zbirnyk naukovykh prats z filozofiyi ta filolohiyi. Odessa. № 12. 167-177. URL: <http://doxa.onu.edu.ua/Doxa12/167-177.pdf> [in Ukrainian].
6. Kokora A.-L. (2024) Spivets stepu. Yak zhyv ta malyuvav Oleh Minko. [Singer of the Steppe. How Oleg Minko lived and painted]. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/interviu/spivets-stepu-iak-zhiv-ta-maliuvav-oleg-minko/> [in Ukrainian].
7. Kulchytskyi O. Izboryk. Rysy kharakterolohiyi ukrayinskoho narodu. [Izboryk. Traits of the Ukrainian People's Characterology]. URL: <http://litopys.org.ua/encycl/eui063.htm> [in Ukrainian].
8. Medvedeva N. V. (2014) Teoriya arkhetyviv K.H. Yunha ta doslidzhennya tvorchoho spryumannya. [C.G. Jung's theory of archetypes and research into creative perception]. *Symbolic and archetypic in culture and social relations : materials of the IV international scientific conference*. March 5–6, 2014. Prague. 21-30. [in Ukrainian].
9. Polovna-Vasylyeva O A. (2015) Oseredky nonkonformizmu Dnipropetrovshchyny druhoyi polovyny XX stolittya. [Centers of nonconformism in Dnipropetrovsk region in the second half of the 20th century]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya Mystetstvo*. № 16. 247–254. URL: <https://www.lib.dp.ua/?do=teachers&idm=5&idpp=1983&idp=232&ida=2004> [in Ukrainian].
10. Ratnakar N. (2024) Bakhtovy. Zberehty dukh Olviyi. [Bachtovy. Preserving the spirit of Olbia]. URL: <https://www.ukrainer.net/dukh-olviji/> [in Russian].
11. Savytska L. (2012) Mystetstvo Kharkova v perspektyvi XX stolittya. Kharkiv. Mystetska mapa Ukrayiny. Zhyvopys. Hrafika. Skulptura. Katalog vystavky. [The Art of Kharkiv in the Perspective of the 20th Century. Kharkiv. Art Map of Ukraine. Painting. Graphics. Sculpture. Exhibition Catalog]. Kyiv–Kharkiv. 6-16. [in Ukrainian].
12. Filonenko A. (2010) Volodymyr Bakhtov: Heliografy. [Volodymyr Bakhtov: Heliographs]. URL: <https://misto.zp.ua/article/articles680.html> [in Russian].
13. Tsyba H. (2012) Lyudyna haryachoyi zirky. Anatoliy Lymarev. [Man of the hot star. Anatoly Lymarev]. URL: <https://artukraine.com.ua/a/chelovek-goryachey-zvezdy--anatoliy-limarev/> [in Ukrainian].
14. Yatsiv R. (2024) Danylo Dovboshynskyy ta yoho chuttievyuy prostir. Z nahody 100-richnoho yuvelyu vydatnoho pedahoha i mysttsya. [Danylo Dovboshynski and his sensory space. On the occasion of the 100th anniversary of the outstanding educator and artist]. URL: <https://photo-lviv.in.ua/danylo-dovboshynskyy-ta-yoho-chuttievyuy-prostir-z-nahody-100-richnoho-iuvileiu-vydatnoho-pedahoha-i-mysttsia/> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 27.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 22.04.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

